

Gesprek over de tweedegraads lerarenopleiding

De competente leraar

Niemand wil meer leraar worden, ook niet tweedegraads! Deze lerarenopleidingen kampen dan ook met een terugloop die voor sommige vakken zelfs tot aantallen heeft geleid van drie of vier eerstejaars per opleiding. Gelukkig valt het voor ons vak nog mee, al moet men zich met de pure aantallen niet rijk rekenen: veel geschiedenisstudenten zijn meer voor het vak dan voor het beroep gemotiveerd. Heeft men eenmaal de propedeuse behaald, dan stapt een niet onbelangrijk aantal over naar bijvoorbeeld een wetenschappelijke of journalistieke opleiding.

Mede tegen deze maatschappelijke achtergrond ondergaan de tweedegraads lerarenopleidingen een drastisch vernieuwingsproces waarbij de grondslagen van het opleiden van leraren in het geding zijn; er moeten nieuwe antwoorden worden gevonden op de fundamentele vragen: 'Wat moet een leraar kunnen?' en 'Hoe kan men hem dat het beste leren?' Dus ook de geschiedenisleraar. Een goede reden voor een gesprek met leden van de Commissie Lerarenopleidingen van de VGN over de ingrijpende wijzigingen in de opleiding tot leraar geschiedenis.

Cees Bol

Waarom is er juist nu besloten tot drastische ingrepen?

Het gaat niet goed met de lerarenopleidingen. Er is al langere tijd sprake van teruglopende aantallen studenten. Dan kom je natuurlijk gemakkelijker op de vraag of het niet anders moet. Daarnaast bestaat al heel lang bij velen de indruk dat opleiding en lespraktijk ver van elkaar verwijderd zijn. We laten dan maar in het midden of dat komt door te theoretische opleidingen of door een te traditionele praktijk, maar het gevoel 'het sluit niet goed aan' was en is wijdverbreid.

De eerste- en tweedegraads lerarenopleidingen in het HBO hebben daar in 1999 op gereageerd met het project Educatief Partnerschap (EPS). Dat heeft ten doel de opleidingen te renoveren op basis van drie belangrijke uitgangspunten: de opleidingen gaan uit van de praktijk en zijn gericht op het ontwikkelen van de benodigde competenties (per sector, per doelgroep); de opleidingen zijn duaal (werkend leren) en flexibel (na assessment – het checken welke competenties een student al heeft – wordt een opleidingstraject op maat vastgesteld); de opleidingen worden ontwikkeld en uitgevoerd in nauwe samenwerking met het veld en de studenten.

Dat laatste houdt het volgende in: de lerarenopleidingen gaan uit van een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid met 'educatieve partners' voor het opleiden van leraren. Die partners zijn de scholen waar de aanstaande leraren werken en de studenten zelf.

Centraal in het nieuwe opleidingsmodel staat het begrip competentie. Wat moet je hieronder verstaan?

Globaal gezegd een in één persoon geïntegreerd geheel van kennis, bekwaamheden en houding, dat moet resulteren in zichtbaar gedrag voor de klas. Iemands competentie moet blijken

in concrete situaties: bijvoorbeeld het feit dat je de lesstof beheerst moet gecombineerd worden met het vermogen die lesstof zinvol toe te passen bij een gegeven groep leerlingen in een gegeven situatie.

Deze brede omschrijving moest natuurlijk geconcretiseerd worden voor het schoolvak geschiedenis. In het najaar van 2000 kreeg het VGN-bestuur via het Landelijk Platform van Vakinhoudelijke Verenigingen de vraag voorgelegd of het in staat zou zijn binnen een jaar een omschrijving te produceren van de door haar gewenste competenties van docenten geschiedenis en staatsinrichting. Die vraag heeft het bestuur voorgelegd aan onze commissie en die heeft in juni vorig jaar gereageerd met een notitie.

Schoolvakbekwaam handelen

Wanneer noemen jullie een leraar competent?

Als hij/zij in staat is tot wat wij 'schoolvakbekwaam handelen' noemen. Men moet in staat zijn om vanuit het vak om te gaan met uiteenlopende praktijksituaties. Dus bijvoorbeeld kunnen inschatten wat kinderen op diverse niveaus en leeftijden aan leerinhouden aankunnen en welke didactiek dan zinvol is. Rekening kunnen houden met sociaal-culturele achtergronden, seksverschillen. Of in staat zijn zowel zinvol bij te kunnen dragen in de samenwerking met vakcollega's als in vakoverstijgend verband.

Je moet zowel naar de leerlingen als naar de (vak)collega's als naar de samenleving in zijn geheel de waarde van je vak kunnen aantonen en duidelijk kunnen maken waarom je het geeft zoals je het geeft.

Hoe stelt de opleiding vast of een student een bepaalde competentie bereikt heeft? Zoals we al aangaven kan een compe-

tentie, simpelweg of je iets werkelijk kunt, alleen blijken in concrete werksituaties: of iemand bijvoorbeeld in staat is een buitenschoolse activiteit als een museumbezoek of een excursie zinvol vorm te geven. Dan komt alles wat je in huis moet hebben aan de orde: beheersing van een bepaalde vakinhoud, het vermogen om het spannend te maken voor een groep kinderen, het vermogen om met ze om te gaan, het vermogen te organiseren! Maar ook een goed doordachte lessenserie kunnen maken geeft blijk van competentie natuurlijk.

De student vult in de loop van zijn opleiding een 'portfolio' (al dan niet digitaal), waarin hij/zij nauwkeurig het eigen leertraject beschrijft. Vindt de student op een gegeven moment op basis van het portfolio dat hij/zij klaar is met een bepaalde competentie, dan organiseert de opleiding een 'assessment', een proefsituatie, waarin de student blijk kan geven dat hij/zij over die competentie beschikt. De opleidingen zijn bezig daartoe een aantal zogenaamde 'kritische situaties' te ontwerpen waarin de student de gelegenheid krijgt te laten zien dat hij/zij een competentie onder de knie heeft.

Werken en leren

Wat gaat de buitenwereld van de veranderingen binnen de opleidingen merken?

De buitenwereld zal vooral worden geconfronteerd met een nieuw opleidingstraject dat een gevolg is van het Educatief Partnerschap: het duale traject.

Studenten worden vrijwel vanaf het begin van hun opleiding naar de scholen gestuurd, ze combineren dan (betaald) werken en leren. De EFA (Educatieve Faculteit Amsterdam) is daar al in september 1999 mee begonnen en ook de opleiding geschiedenis van de Hogeschool Windesheim heeft er al ervaring mee opgedaan. De deelnemende scholen en de opleiding nemen gezamenlijk de verantwoordelijkheid voor het leertraject van de studenten op zich. De werkzaamheden en leerervaringen op de school en het geleerde op de opleiding moeten in een soort wisselwerking met elkaar komen. Studenten beginnen als onderwijsassistent en doen geleidelijk steeds zelfstandiger werk.

De concrete uitwerking van één en ander is nog niet helemaal geregeld.

Wat blijven de opleidingen zelf 'in huis' doen? Wat gaan de scholen doen? Welke scholen? Hoe kunnen ze het beste op de nieuwe situatie worden voorbereid? Dat alles zal nog uit de evaluaties van de eerste EPS-ervaringen tevoorschijn moeten komen.

De oplossing voor het lerarentekort?

Hoe zien jullie het gevaar van duaal, gelet op de noodsituatie van veel scholen? Het kon wel eens erg verleidelijk worden studenten maar zo snel mogelijk in het diepe te gooien. Dan zijn in ieder geval de uren gevuld!

vorig jaar door de EFA gehouden zijn, dat veel studenten het duale traject positief waarderen. Zo geven 64 van de 81 respondenten te kennen van hun onderwijs-assistentenschap dingen te hebben geleerd die zij nooit op de opleiding, dus in de theorie, hadden kunnen leren en willen 58 studenten er volgend jaar mee doorgaan. Voorlopig hebben we de indruk dat er wel allerlei aanloopmoeilijkheden zijn, maar dat de positieve aspecten van deze nieuwe aanpak van de lerarenopleiding overheersen.

Dat is zeker een gevaar en daarom zal er ook zorgvuldig naar de begeleiding gekeken moeten worden. Het is natuurlijk niet de bedoeling nauwelijks geschoolde mensen meteen met moeilijke zaken op te zadelen. De communicatie tussen opleiding en scholen moet natuurlijk goed zijn. Een ander probleem waar we nu al tegen aan lopen, is de mate waarin studenten in staat zijn zelfstandig over hun leerproces na te denken, problemen onder woorden te brengen en oplossingen aan te dragen. Met de reflectie 'het ging geloof ik wel lekker' kom je natuurlijk niet veel verder! Hier zal duidelijk in de voorbereiding van het duale traject meer aandacht aan moeten worden besteed. Niettemin blijkt uit de eerste systematische evaluatie van pilots die in mei

In november 2001 werd een conferentie gehouden over EPS, waarin de deelnemers eerste ervaringen uitwisselden.